

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ

Уређује
А. БЕЛИЋ

уз сарадњу

д-ра *Алексића Радомира* (Београд), д-ра *Вуковића Јована* (Сарајево), *Конеског Б*
(Скопље), д-ра *Нахшигала Рајка* (Јубљана), д-ра *Павловића Миливоја*
(Нови Сад), д-ра Скока Пећра (Загреб), д-ра *Сшевановића Михаила*
(Београд), д-ра *Томановића Васа* (Скопље), д-ра *Храсће Маџа* (Загреб)

XXI КЊ. 1—4

БЕОГРАД
1955—1956

О ГЛАГОЛИМА СА ДВА ВИДА

Они се налазе мање или више у већини словенских језика, али, колико ми је познато, још није дато за њих решење које би нас могло задовољити. Зато ћу покушати да уђем у смисао могућности развијања два вида код истих глагола, често без великог или икаквог мењања њихових значења. То ћу учинити на примерима српскохрватског језика. За друге ћу словенске језике само навести да и у њима има сличних глагола, па да и за њих вреди слично објашњење.

1.

Да бисмо разумели употребу двају видова код глагола у нашем језику, задржаћу се на глаголу *писаши* који само у неким случајевима може имати два вида, а у обичној употреби, са обичним значењем, то је трајни или несвршени глагол. Већ је Маретић (*Gramatika i stilistika* II изд. 1931, 443–4) приметио да, поред глагола са два вида као што су *чуши*, *именоваши*, *крстиши*, *прсте-новаши*, *ручаши*, *силоваши*, *узроковаши*, *вечераши*, *видјеш* и *вјероваш* — за које и Вук вели да су трајни и тренутни — и оних које и он још додаје као *вајиши*, има примера у језику Вукову који показују да и глаголи *писаши*, *разумјеш*, *шужииши* и *везаши*, дакле и ти несумњиво трајни глаголи, могу имати и перфективно значење. Он даје неколико примера, и још додаје глаг. *казаши* који је у неким облицима трајни, а у другим свршени (углавном, у аористу, прошлом врем. и инфинитиву, исп. ниже). Пре него што пређем на друге случајеве, задржаћу се, као што рекох, на глаголу *писаши*. Маретић наводи за њ два примера: *Године 1813. скриве нешто у Србији два човјека, па ушеку у Каравлашку и ошиду у Краљево... српска власт пише у Краљево да се ови људи похва-шају и пошаљу у Србију* (Ковч. 3). *Кад му пошом Кара-Ђорђе пише, да Турке пошаље у Београд, говорећи му да их је послао* (Прав. совј. 15). Јасно је из ових цитата да је у оба примера *пише* — перфективно, али је пропуштено да се рече да у оба ова случаја

тај глагол има друго значење, а не оно које овај глагол обично има: овде он значи *писаши писмо* (са унутрашњим стварним објектом у себи). У таквом значењу тај глагол има у нашем језику стално такво значење: „ја сам му писао“, тј. „послао писмо“, па према томе и у горњим случајевима *пише* значи „пошаље писмо“.

Међутим овај глагол може бити употребљен и са имперфективним значењем; на питање „шта радиш?“ може се одговорити *пишем му*, тј. „пишем му писмо“. На тај начин, тај глагол може и у овом значењу имати оба вида; може се рећи „*док сам му писао, уђе Пећар и не даде ми да завршим*“ — овде „писао“ у значењу „писао писмо“ има имперфективно значење. Према томе, овај глагол у овом значењу има заиста оба вида и питање је како то треба разумети када је јасно да је глагол *писаши* у свом основном значењу трајни.

Ја нећу улазити у то, како се у глагола *писаши* развило значење *писаши писмо*, тј. како је глагол *писаши* примио као унутрашњи значењски објекат *писмо*, али је пресудан моменат у развоју његова вида: *пишем* значи „пишем писмо“ или „шаљем писмо“, а *писао сам му* значи у овој вези једино „послао сам му писмо“. То су основни стубови видске системе овог глагола; према претериту *писао сам му* развијен је и перф. презент *пишем*, а према презенту *пишем* у значењу „пишем писмо“ може се развити и у претериту, као што је горе показано, имперфективни вид.

Мислим да и у значењу „*писаши се*“ *sich enrolliren lassen do* попен (Вук), тај глагол може имати оба вида. Вук га је обележио као перфективни, а у Речнику Југ. акад. стоји да је то погрешно и да је глагол само имперфективни. Тако је и у III^{ем} издању Вукова рјечника исправљено Вуково *pf.* у (*im*) *pf.* Мислим да је ваљало додати поред *pf.* и *im pf.* Исто тако сматрам да је у примерима као што је Вуково „Ја сам ову пјесму писао од Подруговића“ у значењу „ставио на хартију“, „записао“ и сл., дакле са перфективним видом, а у реченици „Него су све ишли (тј. *калуђери*) по народу . . . те писали (новце, стоку, жито, пиће, платно и.т.д.) — несумњиво имперфективно, дакле „пописивали“, „записивали“, „стављали на хартију“. И за једно и за друго има још више примера у поменутом речнику.

Из овога излази да глаг. *писаши*, иако је трајни глагол, у нарочитим случајевима када добије значење „писати писмо“, „писати у књигу (дародаваца)“ и сл. може имати и имперф. и перф. значење у зависности од тога да ли је употребљено, првобитно, у презенту или претериту. То значи да овај глагол може да има два вида

случајно, када и како се у њему прећутно развије предметна именица која је у извесном односу према значењу глагола. Пошто у претериту имамо значење остварене именице, то то остварење повлачи за собом и ограничење глагола на ту оствареност објекта или уопште предмета у вези са глаголом (*писао сам* = „написао сам писмо“, *он је то узроковао* „он је томе био узрок“ = „он је то проузроковао“). Наравно, треба разликовати глаголе као *писаши*, који само у нарочитом слислу могу имати два вида, од глагола као *ручашти* који су увек у вези са предметном именицом и који зато увек имају два вида. Уосталом, многи трајни глаголи ако им се време трајања у претериту ограничи, добијају синтаксичко перфективно значење (напр. *он је шамновао шри месеца* = „протамновао“ са перф. значењем, „*он је шамновао*“ са имперф. значењем зато што му време није ограничено). Али како се ти глаголи употребљавају често без оваквог ограничавања, они остају са својим основним трајним значењем, а синтаксичко перфективно значење само је „оказионално“, тј. случајно, према прилици.

Из овога излази да глаголи са унутрашњим значењским објектом или у вези са каквим предметом или именицом која се подразумева — по природи својој у садашњем су времену трајни, а у претериту свршени јер у претериту значе остварен објекат или онај предмет или именицу у актуализованом облику. То је повело и ка ограничавању радње на њ, дакле на њено извршење (наравно, у оноликој мери у коликој је било потребно да се објекат или именица која је у вези са глаголом оствари). Да узмемо редом именоване глаголе код Маретића:

чуши у описном значењу *чујем* „добијам слухом сазнање“ а *чуо сам* „добио сам сазнање слухом“;

именовати : *именујем* „дајем име“, а *именовао сам* : „дао сам име“;

крстиши : *крстим*, „вршим крштење“, а *крстио сам* „извршио сам крштење“;

прстеновати : *прстенујем* „дајем прстен“, а *прстеновао сам* „дао сам прстен“;

ручашти : *ручам* „узимам ручак“, а *ручао сам* „добио сам“, „имао сам ручак“;

силовати : *силујем* „вршим насиље“, а *силовао сам* „извршио сам насиље“;

узроковати : *узрокујем* „вршим узрокујући“, а *узроковао сам* = „проузроковао сам“, „извршио сам узрокујући“;

вечеѣати слично *ручаати*;

видјеати слично *чуати* : „*добиајам* видом сазнање“, а *видио сам* „*добиао* сам видом сазнање“;

вѣроваати : *вѣрујем* „*налазим се* у верском расположењу“, а *вѣровао сам да је* *ѣако* „*задобиао сам, имао сам* увјерење (вјеру)“.

Глаг. *вдѣати* данас је код нас једино у имперф. употреби — као код Даничића —; а дијалектско *удѣати* може бити и перф. вида; али у исто време и код истих претставника овај глагол има само један вид.

Нема потпуну систему глагол *кѣзати* који је првобитно значио „*износити* речима нешто“ у презенту, а у претер. „*изнети* речима нешто“; према имперф. презенту има и имперф. вид у имперфекту и герундију садашњем; а према перф. виду у претериту — и перф. вид у презенту. Али овај је глагол потпао под утицај глагола *рећи* који је скроз перфективни, па и сам постаје све више искључиво такав.

Оваквих се примера могло још доста навести и из самог Вукова речника. Ја ћу овде навести за наш језик и оне које наводи Миклошич у својој Синтакси (Vergl. Syntax der slavischen Sprachen, 1883, стр. 282), сем оних које сам већ напред навео, а који су такође узети из Вукова речника : *врбоваати* *werben*, *васкрсоваати* *pascha celebrare*, *годиноваати* *annum transigere*, *десеѣковаати* *decimas colligere*, *дановаати* *diem transigere*, *жигосаати* *notam inurere*, *зимоваати* *hibernare*, *зламеноваати*¹ *puerperam lustrare*, *злосѣаавиати* *vim inferre virgini*, *калајисаати* *stanno inducere*, *коначиати* *pernoctare*, *крунисаати* *coronare*, *љешоваати* *aestivare*, *најасѣоваати* *invehi*, *паѣосаати* *tabulas disponere per solum cubiculi*, *покладоваати* *bacchanalia agere*, *пошребоваати* *opus habere*, *рочиати*² *quem venire iubere*, *руковаати* *manus iungere*, *ћелејириати*³ *praedari*, *цјеливаати* *osculari* — које није тешко према горњем објаснити.

Из овог прегледа јасно се види да су глаголи са унутрашњим значењским објектом или у пређутној вези са каквом предметном именицом или сл. имали по природи својој *имперфективни презент*, а *перфективни претерит* и друге облике који се налазе у вези са презентом или претеритом. У нашем језику они су, према општим тенденцијама у њему, развили и друге облике који улазе у системе презентске и претериталне, и тако постали у потпуности глаголи

¹ Код Вука: Mit Weihwasser besprengen, lustru puerperam.

² Код Вука дато детаљније значење: кога, тј. одредити му дан и место.

³ Код Вука: Heute machen, praedor.

са два вида. Међутим у њиховој је основици имперфективни вид у презенту и перфективан вид у претериту.

Међу ове глаголе иду и глаголи са наст. *-исаћи* или *-ираћи* који имају у већини случајева, тј. кад год имају значењски унутрашњи објекат, или показују прећутно везу са каквом именицом, оба вида, напр. *телеграфисаћи* „слати телеграм“, *телеграфишем* „шаљем депешу“, *телеграфисао сам* „послао сам депешу“, што подједнако вреди и за *телеграфираћи* и све сличне. По себи се разуме да се у нашем језику развила и цела система двојног вида: према претериту добили смо и *телеграфишем* са перф. видом, а према *телеграфишем* „шаљем депешу“ добили смо и *телеграфисао сам* са значењем имперф. вида („Док сам ја телеграфисао, улећи на врати службеник и опомене ме да је већ доцкан за телеграфисање“ и сл.).¹⁾

2.

А. Мазон је покушао да на други начин објасни неке глаголе са два вида у руском језику (жениться, крестить и родить): „Au reste, вели он, c'est de cette même opposition de sens que se dégage l'opposition d'aspect qu'une étude morphologique de l'aspect permet de reconnaître entre: „безъ приданаго не женюсь“, pf. (décision abstraite), et: „я буду жениться въ какой то церкви“ (décision concrète concernant la cérémonie même du mariage); — „ребенка будутъ крестить завтра“, et „когда крестятъ ребенка, всѣ гости разойдутся; — „когда жена будетъ родить, онъ позоветъ такогo — то доктора“ et „когда она родить, вся боль у нея пройдетъ“²⁾.

Нема никакве сумње да овде немамо оне „опозиције“ у смислу о којој говори Мазон, него просто способност поменутих глагола да имају два вида. Да је тачна она „опозиција“ у психолошком значењу глагола о којој говори Мазон, сви би глаголи имали два вида или њихова већина, што — као што је познато — не постоји, већ два вида могу имати само одређени глаголи у свима психолошким ситуацијама када сам смисао тражи трајност или свршеност. Међутим ако на ове глаголе применимо тачку гледишта изнесењу у прошлој глави, ствар ће бити потпуно јасна: „жениться, и

¹⁾ И бугарски граматичари наводе да овакве позајмице из страних језика имају и у бугарском два вида. Исп. напр. *абонирам*, *асимилирам*, *организирам*, *телеграфирам*, *ашакувам* у савременом књижевном бугарском (испр. д-р Л. Андрейчин, Н. Костов, Е. Николов, Българска граматика, София, 1947, 138). По себи се разуме да ће у језику бити и других сличних глагола и да они немају два вида зато што су позајмљени из страних језика, већ због тога што имају особине сличне напред описаним глаголима.

²⁾ *Emplois des aspects du verbe russe par André Mazon, Paris 1914, 167—8.*

кресѣиѣ и *родиѣ* — глаголи су са стварним унутрашњим објектом („узети жену“, „добити крштење“, „дати на свѣт дете“ или сл.).

Оваквих глагола у руском језику има знатно више. Граматика русског језика Академије наука СССР I 1953 (стр. 458—459) бележи овакве случајеве: основни део оваквих глагола чине глаголи III^{ег} продуктивног разреда (класа) на -*овамь*, -*еваѣ* - *ую*, -*(ую)*, напр.: *воздействовашь*, *даровашь*, *использовашь*, *исследовашь*, *миновашь*, *наследовашь*, *образовашь*, *обследовашь*, *рассладовѣ*; затим иду овамо и многе касније позајмице из европских језика, напр. *арештовашь*, *ашаковашь*, *гарантировалъ*, *гармонизировашь*, *конфисковашь*, *организовашь*, *пролетаризировашь*, *стабилизировашь*, *шелеграфировашь*, *экспроприировашь*; сем тога овамо иду и нека нова образовања совјетске епохе: *молнировалъ*, *совѣтизировашь*, *яр-визировашь*.

Није тешко уверити се готово за све ове случајеве да имају стварни унутрашњи објекат или именицу која је у појмовној вези са глаголом: *арештовашь* ставити или остављати у затвор, *ашаковашь* „(из)вршити напад“, *гарантировалъ* „дати или давати гаранѣију“, *гармонизировашь* „извести“ или „изводити хармонију“, *организовашь* „(из)вршити организацију“ и сл.; исто тако као и *воздействовашь* „(из)вршити утицај“, *даровашь* „дати или давати поклон“, *использовашь* „(из)вршити коришћење“ итд. И код *миновашь* мора се претпоставити „(из)вршити мимопролажење“, *наследовашь* „добити или добијати наследство“ итд. Према овоме сви се ови глаголи могу испоредити са глаголима на -*ираѣи*, -*исаѣи* или -*оваѣи* у српскохрватском језику о којима је напред говорено.

Затим се помињу глаголи I разреда: *венчаѣѣ*, *обецаѣѣ*, и IV разреда: *жениѣѣ*, *казниѣѣ*, *молвиѣѣ*, *раниѣѣ* и глагол непродуктивне групе *велеѣѣ*. И код тих глагола имамо унутрашњи стварни објекат: *венчаѣѣ* „(из)вршити венчање“, *обецаѣѣ* „дати или давати обећање“, *жениѣѣ* в. напред *жениѣѣся*, *казниѣѣ* „(из)вршити погубљење“, *молвиѣѣ* „рећи или изговарати реч“, *раниѣѣ* „(из)вршити рањење“, *велеѣѣ* „издавати, издати заповест“.

Даље се говори о употреби ових глагола. По себи се разуме да се према смислу могу од неких од ових глагола употребити само неки облици. Тако исто је природно да кад се код неког глагола развије значење унутрашњег објекта, — да се тада може добити и перфективни вид код њега као што је о томе напред говорено, исп. глагол *вороѣѣѣ* у значењу „извршити повратак“ (*вороѣѣѣ с дорѣѣги*) и са имперф. видом у значењу „распорјатъся“ (*он здесь всеѣми вороѣѣѣѣ*). Тако глагол *деваѣѣ* може у претериту

имати два вида, јер може значити „ставити или стављати на извесно место“, а у сад. врем. значи, напр. где он *деваејся* „где се крије“ или сл. Код глагола *родитъ* — *родилá* има перф. вид, а *родила* имперфективни. Пошто су у том облику била могућна два акцента, — извршено је — као што често у језику бива — везивање једног са једним значењем, другог — с другим.

Оваквим глаголима посвећује нарочиту пажњу С. Карцевски у својој књизи *Système du verbe russe* 1927, Prague, стр. 114–115 и 31–52. Карцевски их назива глаголима са неодређеним видом (*verbes d'aspect incertain* 114). То се, наравно, не може примити јер сваки од тих глагола има при одређеној употреби одређени вид. Они су, дакле, глаголи заиста са два вида.

Сем позајмица из страних језика (на *-ароваѣть* или *-оваѣть*) Карцевски вели да их има највише („largement compté“) петнаест. Он наводи ове: *арестоваѣть*, *воздействованаѣть*, *организоваѣть*, *конфисковаѣть*, *использованаѣть*, *образоваѣть*, *дарованаѣть*, *минованаѣть*, *ночеванаѣть*, *наследованаѣть*, *последованаѣть*, *обследованаѣть*, *расследованаѣть*, *исповедованаѣть*, *женитъ*, *казнитъ*, *ранитъ*, *родитъ*, *родитъся*, *рушитъся* и *рушитъ*, *изволиѣть*, *креститъ*, *молитъ*, *велѣть*, *деваѣть*.

Као што се види, углавном они примери које смо напред навели. Глагол *молитъ* има два вида у значењу „(из)говорити молитву“, *изволиѣть* „имати, указати саизвољење“, *рушитъся* „бити излаган или изложен паду, рушењу“; остали се лако могу разумети иако дословно нису напред поменути.

Карцевски не даје никакво објашњење ових случајева. Изгледа му да су они „без одређеног вида“ што су многи позајмљени из туђих језика. Али, као што је поменуто, ниједан реализован или актуализован глагол ни у руском језику, исто као ни у једном другом словенском језику, не може бити без *одређеног* вида. То је општа особина структуре словенског глагола. Како бисмо тада објаснили глаголе словенског порекла са два вида?

Као што се одавде види, иако у руском језику нису апсолутно исти глаголи са два вида као у српскохрватском — исти је принцип. Двојност се вида развија само код глагола одређеног значења, исто као у српскохрватском где су такви глаголи знатно више заступљени.

3.

И у чешком и пољском језику има примера ове врсте. За пољски Миклошич наводи *darować*, *zdołać* (бити довољан, једнак и сл.), *казаć* (држати предику), *potnieć*, *rzec* (op. cit. 282). Пољска

граматика која је изашла као том III Пољске енциклопедије (*Język polski i jego historia z uwzględnieniem innych języków na ziemiach polskich t. III, część II 15+–5*) даје само *kazać, darować, razić, ranić* и *starzczyć*. Биће да је *rzeć* повучено глаголом *kazać* уколико се за *rzeć* уопште може рећи да има два вида (Лосј у својој *Gramatyka polska część II, 1925, 172*) обележава га да припада перфективном виду, а, сем осталих, за *razić* „задавати, задати ударце“ и *starzczyć* „бити довољан“, „имати потпуност“ (мислим да придевско значење овде не смета претстављајући имен. „потпуност“) јасно је да се, као и остали, не противе датом напред објашњењу. Што се тиче чешког језика, у којем је глаголски вид нарочито развијен (исп. књигу Фр. Травњичека *Studie o českém vidu slovesnem, v Praze 1923, Rozpravy České Akademie a umění, tr. III č. 53*), изгледа да таквих глагола има мање. Од онога што наводи Гебауер (*Historická Mluvnice jazyka českého, díl IV, Skladba, v Praze 1929*) понешто и не иде овамо. Тако за *děju, dieti* „dicere“ он наводи да може бити у старом језику и имперфективним и перфективним (519–520); за овај глагол вреди оно што и за „казати“ (в. напред). Тако је и *mrknúti; mrknúti se* – свакако о мраку „спуштати се“, „падати“, дакле иде међу примере напред наведене (520). Глагол *letěti* у значењу „летети“ и у старом и новом је језику имперфективно; међутим *sletěti* пасти, управо „подвргавати се паду“ има у старом језику оба вида, што је разумљиво као и код глагола *vaskresováti* „подвргавати се васкрснућу“ или сл.; глаг. *hoditi* „бацити“ – перфективно је, а у значењу „пристајати“, „бити згодан“ (*hoditi se, byti vhod*) имперфективно је: овде је могућност некадашњег двојаког вида подељена према значењима, тако да не иде сасвим овамо у време када су се значења потпуно одвојила. Глаг. *saditi* у новијем је језику перфективни, док је у старијем језику био имперфективним. Мислим да је у старом језику могло имати два вида (у значењу *plantare*), а у новијем језику могло се „девербацијом“ из сложених глагола одвојити и само са перфективним значењем, као што у словенским језицима често бива (исп. Вајана, *Revue des études slaves XXII 5–45*), а, обрнуто, *staviti* је у старочешком перфективно, а у новочешком имперфективно, како вели Гебауер под утицајем глагола *stavěti*.

4.

Мислим да је оволико материјала из јужнословенских, западнословенских, источнословенских језика довољно да се утврди ово правило о словенским глаголима са два вида које зависи од при-

роде њихова значења: у садашњем времену њихов је вид трајни: *вечерам* „вршим вечеравање“, а у претериталним временима – свршени: „вечерао сам“ = „имао сам вечеру“, тј. „свршио сам вечеру“. Као што је напред речено, несвршеност и свршеност глагола своди се овде на то, да ли је предметско значење именице која чини саставни део глаголског појма у процесу остварења или је остварено, пошто се у претериту објављује да је радња у целини прошла, била. На тај начин и сам глагол има у презенту значење имперфективно, а у претериту — перфективно.

Као што се види из кратког прегледа главнијих словенских језика, у њима се овакви глаголи слажу само принципски, докле у појединостама међу њима има разлике. Зато ја сматрам да је примена горњег принципа била могућна у словенским језицима и у старијим и у новијим епохама, подједнако. Што у новијим епохама имамо за то више примера, то нас упућује само на већу развијеност савремених словенских језика. Овде је изнесено само понешто од материјала који се има, али ја сам уверен да нам и нов материјал не може дати у овом правцу више.

Ово тумачење изнесених примера истиче из саме природе помињаних глагола, управо из њихова значења које даје могућности развоју различног вида у презенту и претериту. Ја и сматрам да је то основица словенске видске системе уопште. Наравно, то не значи да ја сматрам да су ови глаголи са два вида остаци од каквог старог видског стања и да су они могли послужити стварању видске системе у словенским језицима. Сасвим напротив. Ја сматрам да су се ова основна два видска значења, у презенту — несвршено, у претериту — свршено, сасвим независно од постанка видске системе стварала. Већ готова видска система утицала је на њих у два правца: 1) да се на горњи начин видска значења презента и претерита причврсте за те облике онако како је и иначе бивало са глаголским видом у нашем језику и 2) да се према већ готовој системи вида у словенским језицима (а та је система несумњиво прасловенска) према првобитно свршеном виду у претериту добије и нов свршени вид у презенту, а према првобитном несвршеном виду у презенту добије и могућ или нов несвршени вид у претериту. Тада је била и цела система глагола са два вида готова. Ја претпостављам да се она у целини и није морала развити у сваком посебном случају, али је несумњиво да су њени основни стубови: имперфективни вид у презенту а перфективни у претериту морали постојати код свих глагола оних особина које су напред изнете. Дакле све ово показује да су глаголи са два вида новијег порекла

јер они претпостављају већ готову систему вида. Управо ових глагола не би ни било да већ раније у свима словенским језицима није постојала морфологисана система вида. То нам лепо показују језици из којих је знатан део ових глагола позајмљен. И у француском језику, на пример, *je téléphone* значи, према нашем мерилу, презент несвршеног вида, а *j'ai téléphoné* претерит свршеног вида; али у француском језику то је само семантичка разлика између употребљеног поменутог глагола у презенту и претериту која је у слободној употреби и није морфологизирана. Тако исто и у другим језицима.

Ја се не бих овом приликом задржавао на целокупном питању о глаголском виду у словенским и балтским језицима и на ономе што претставља њихове услове у другим језицима (германским, ариским, у грчком и сл.); али морам истаћи две ствари које нам се после овога саме намећу: ја сматрам да је тако и у основној системи словенског вида морало бити, тј. да су за стабилизирање и причвршћавање словенског вида морали имати значаја такви глаголи који су у *Презенџу* — по природи својој — имали *несвршени* вид, а у *Претерџу* — опет по природи својој — *свршени* вид. Ја сам већ често то напомињао, а то су чинили и други, јер нас на то упућују саме чињенице (особито напр. германских језика) — да су то могли бити по правилу сложени глаголи. Зар нам, на пример, реченица: *идем до села* и *ишао сам до села* не показује јасно да у првом случају имамо несвршени глаголски смисао, тј. идење до села у процесу, док у другом случају имамо свршени глаголски смисао, тј. идење до села је завршено. То је дало повода да у једном случају имамо и даље *идем до села* а у другом: *дошао сам до села*. Ја ово овде то претстављам у најопштијој апстракцији, а како се и стварно до тога дошло — што претставља доста сложене иако сасвим природне процесе — ја ћу показати други пут. На поменутом стању задржали су се германски језици (исп. немачко: *Die Sonne geht auf* = сунце се диже и *wenn die Sonne aufgeht komme ich zu dir* = кад се сунце дигне, доћи ћу код тебе) и др.; словенски су отишли и даље градећи према имперфективном презенту и имперфективни претерит, а према перфективном претериту и перфективни презент.

Али ја се нећу на овоме даље задржавати; ја сам хтео само истаћи да је и у целој видској системи словенског глагола морао бити главно — однос имперфективног презента према перфективном претериту. Мени изгледа да је најприродније да су то морали бити глаголи са префиксима, управо глаголи са прилозима који су

их ближе одређивали: исто онако као што је код горњих глагола однос предмета или глаголске именице у процесу (презент) према оствареном предмету или глаголској именици (претерит) — дало однос несвршеног и свршеног глаголског вида, према већ готовом калупу глаголске системе, тако је исто и овде однос прилошког значења префикса у процесу (презент) и оствареног прилошког значења префикса (претерит) дало однос несвршеног и свршеног глагола. У садашњем времену (презенту) глагол се вршио у правцу прилошког значења префикса, а у претериталним временима глагол се вршио у оноликој мери у коликој је то било одређивано прилошким значењем префикса, тј. он је по неопходности био ограничен, дакле свршен.

Исто онако као што је глаголски вид код глагола са два вида истицао из њихова значења и тако претстављао последицу и неопходност њихове природе, то је исто било и са глаголима и њиховим прилошким префиксима. Питање је било само у томе, да ли ће то остати синтаксичко-семантичка особина или ће се морфологизирати. Ово последње, као што знамо, извршило се у словенским језицима, па је то, по законима семиологије, сврстано у систему, проширену и допуњену опет по природи самих система у језицима.

А. Белић

Резюме

О глаголах имеющих два вида

Автор указывает на несомненный факт, что в славянских языках имеется известное количество глаголов с двумя видами, несовершенным и совершенным, которыми они пользуются без видимого изменения значения, кроме значения, конечно, самого вида. Так как они чаще всего являются в сербскохорватском языке, то автор подвергает всестороннему анализу эти глаголы только в сербскохорватском языке, а относительно остальных славянских языков, он дает только примеры принципиально тождественные с примерами сербского языка.

Автор считает, что два вида у этих глаголов первоначально распределялись по временам: в настоящем времени и глагольных формах от него зависящих — употреблялся несовершенный вид (*ручѣм, вѣчерѣм, обѣдаю, вижу* итп.), а в прошлых временах (претеритальных) — совершенный (*ја сам ручао, вѣчерао, ја обѣдал, ја видел* итп.). Это значит, что во втором случае упомянутые примеры обозначают: *ја сам ручао* — „у меня был обед“, *вѣчерао* — „у меня был ужин“, *ја обѣдал* — „я пообедал“, *ја видел* — „я зрением воспринял“. Для того, чтобы объяснить эти глаголы, автор берет сербскохорватский глагол *писати* в специальном значении „писать письмо“: в наст. вр. *пишем* — несомненно вид несовершенный (= „я пишу письмо“), в претерите *ја сам му писао* — „я ему послал письмо“, „я ему написал“. Это по его мнению имеется и в русском языке. Автор думает, что ясно в чем заключается разница между обычным значением глагола *писати* („писать“), который и в наст. вр. и в претерите является несовершенным, и глаголом *писати* в значении „писать письмо“. Во втором случае глагол *писати* имеет определенный внутренний объект „писать (письмо)“. От того невысказанного объекта и зависит вся разница: „пишем“ значит „совершаю писание письма“, а „писао сам“ значит „я письмо послал“. В первом

случае „объект“ — в процессе, во втором — он готов, обработан. И так бывает всегда у этих глаголов: на разнице в их употреблении автор и строит их видовое изменение: они в настоящем времени обозначают дело в процессе, в приготовлении, в обработке, в претерите же они обозначают дело готовое, обработанное и под. Напр. „я телефоную“ „я беседую по телефону“ „я имею разговор по телефону“; „я телефонировал“ — „я кончил беседу по телефону“.

Обыкновенно глаголы этого типа имеют „внутренний объект“, но они могут быть по значению и только в связи с каким-нибудь подразумеваемым предметом (напр. *узроковати* „быть причиной“, *калајсати* „внутреннюю поверхность облагать полудой“ и под.)

Автор думает, что эти глаголы более нового происхождения. Но как только они появляются в славянских языках, они приурочиваются к уже готовой системе вида: соответственно совершенному виду в претеритальных временах — образуется совершенный вид настоящего времени, а соответственно несовершенному виду настоящего времени образовался и несовершенный вид претеритальных времен. Эти члены системы славянского вида могли образоваться и только тогда, когда они были необходимы для предложения и когда это соответствовало их значению, так что в некоторых случаях они и не образовывали полной системы.

Автор так-же пользуется этим случаем, чтобы выдвинуть вообще для происхождения славянского глагольного вида — значение соотношения наст. времени и претерита. Он считает, что у известного рода глаголов в настоящем времени имелся всегда несовершенный вид, а в претерите обязательно — совершенный. Такой случай у сложных глаголов (с приставками — наречиями). Ср. *ја идем до села* — несовершенный вид, и *ја сам ишао до села* — совершенный вид. Если мы с этим согласимся — а трудно с этим не согласиться — так как для этого имеются подтверждения во многих языках а и само славянское значение указанных предложений это подтверждает, — то все остальное, касающееся полного образования славянского вида, не особенно трудно понять.